

Yeni nəşrlər

Zəka səltənətinin ilk carçısı

Çoxəsrlik Azərbaycan ədəbi irsini toplayıb, elmi prinsip və ardıcılıqla öyrənərək "Azərbaycan ədəbiyyatı" əsərini yazması Firidun bəy Köçərlinin ən böyük xidməti sayılır. Bu əsəri ilə Firidun bəy müasir Azərbaycan ədəbiyyatı tarixçiliyi elminin əsasını qoymuş və beləliklə də gələcək tədqiqatçılar üçün geniş bir yol açmışdır. O, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı tarixində ilk dəfə olaraq ədib və şairlərimizin böyük əksəriyyətini əhatə edən ədəbiyyat tarixini yazmışdır.

Görkəmli maarifpərvər və ədəbiyyatşünas alimin bu kitabı ötən əsrin 70-ci illərində kiril əlifbası ilə çap edilərək oxuculara çatdırılmışdır. Bu unudulmaz zəka sahibinin 150 illiyinin keçirilməsi ilə əlaqədar Prezident İlham Əliyev tərəfindən imzalanan sərəncamda unudulmaz ədəbiyyatşünas alimin, görkəmli təndiqçinin əsərlərinin latın qrafikası ilə çapı da nəzərdə tutulmuşdur. Filologiya elmləri doktoru, professor Şamil Vəliyevin redaktorluğu və ön söz müəllifliyi ilə Firidun bəy Köçərlinin əsərləri bu günlərdə işıq üzü görmüşdür. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini sistemli bir halda öyrənmək istəyənlər öncə Firidun bəy Köçərlinin adıçəkilən əsərinə müraciət etməlidirlər. Yeni nəşrə yazılmış ön sözdə oxuyuruq: "F.Köçərli Azərbaycan ədəbiyyatına dair zəngin material toplamışdı. O, daima ədəbiyyatımızın gələcəyini düşünmüş və tez-tez dövrü mətbuatda Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi haqqında çıxışlar etmişdir... Bu alimin 40 ilə yaxın ictimai və pedaqoji fəaliyyəti Azərbaycan ədəbiyyatşünasları tərəfindən geniş şəkildə öyrənilmişdir. Və bu iş hazırda da davam etdirilir. Heç şübhəsiz ki, onun ədəbi elmi və publisistik irsi müstəqilliyin yaratdığı imkanları hesabına daha dərindən və küll halında öynənəcək, gələcək nəsillərin intellektual mülkiyyətinə çevriləcəkdir. Çünki o, Azərbaycanda yaradılacaq zəka səltənətinin ilk carçılarından olub".

Kitab üç bölmədən ibarətdir. "Seçilmiş əsərlər" bölümündə İrəvandan gələn məktub əsasında Firidun bəy Köçərli Azərbaycan komediyalarını şəhr edib. Maraqlıdır ki, o, Mirzə Fətəli

Axundzadənin komediyalarını "Zaqafqaziya müsəlmanlarının 40 və 50-ci illərdəki həyatını əks etdirən bir reflektora" bənzədir. "Azərbaycan ədəbiyyatı" adlı tədqiqatında isə Şuşa ədəbi mühitindən - Molla Penah Vaqif, Aşıq Pəri, Qasım bəy Zakirdən danışılıb. Ardıcılıqla davam edən bu tədqiqatda yenə də Mirzə Fətəli Axundzadənin ədəbiyyatdakı xidmətlərinə toxunulub, "Əkinçi" qəzetinin Azərbaycan mətbuatındakı səmərəli yeri araşdırılıb, şamaxılı Seyid Əzimin yaradıcılığı, Nəcəf bəy Vəzirovun, Nəriman Nərimanovun və başqalarının əsərlərindən söz açılıb. "Molla Nəsrəddin" jurnalı ilə bağlı Firidun bəy Köçərlinin 1906-cı ildə verdiyi şəhri də diqqət çəkir: "Jurnal hər şeydən çox müsəlmanlar arasındakı mövhumata, cəhələtə və fanatizmə gülür. Çünki bunlar müsəlmanların həyatında böyük bir maneəyə çevrilib və onların geri qalmasına səbəb olubdur... Ümumiyyətlə, "Molla Nəsrəddin" çox yaxşı təsir bağışlayır və öz çətin vəzifəsini hələlik müvəffəqiyyətlə yerinə yetirir. Yəni azərbaycanlıların vaxtı keçmiş, köhnəmiş görüşlərini, anlayış və adətləri islah etməyə və özlərini oyadıb yeni nəcib və ciddi fəaliyyətə sövq etməyə çalışıb. Biz Cəlil Məmməd-quluzadəyə səmimi qəlbdən müvəffəqiyyətlər arzu edirik və ümidvarıq ki, müsəlman cəmiyyəti bu faydalı və yeganə jurnalın nəşrinə kömək göstərəcəkdir".

Ötən əsrin əvvəllərində realist bədii nəsirde, dramaturgiyada, satirik publisistikada Cəlil Məmməd-quluzadə, yeni şeir aləmində Mirzə Ələkbər Sabir, milli musiqi-

nin inkişafında Üzeyir Hacıbəyli hansı zirvədə dayanırsa, gördüyü mühüm işlər sayəsində ədəbiyyatşünaslıq elmində də Firidun bəy Köçərli həmin ucalıqda qərar tutub. 57 baharlı ömrünün 40 ilini millətinin maariflənməsinə, mədəni tərəqqisinə həsr edən Firidun bəy Köçərli estetik fikir tarixində də şərəfli yerlərdən birinin sahibidir. Çoxcəhətli yaradıcılığa malik olan Firidun bəy Köçərli balalarımız üçün də yazdığı, yaratdığı unutmamışdı. O, təkcə ədəbiyyat nəzəriyyəçisi və təndiqçisi deyildi, həm də uşaqlar üçün bir-birindən maraqlı, dəyərli müxtəlif janrdə əsərlər yazan ədib, şair və tərcüməçi idi. Kitabın "Balalara hədiyyə" bölümündə 60-dan artıq əsər toplanıb. Burada şifahi xalq nümunələrindən tutmuş, yazılı ədəbi növləri də öz əksini tapmışdır.

Böyük vətəndaş və milli duyğulara sahib bir fədai kimi adını tarixə silinməz hərflərlə həkk etdirən Firidun bəy Köçərli ana dilimizin aşığı idi. Onun 1913-cü ildə qələmə aldığı "Ana dili" məqaləsi o dövr üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb etdi. O dilimizin şirinliyini korlayanlara qarşı amansız idi. Qələm dostlarına tövsiyə edirdi: "Sadə, anlaşıqlı yazın. Dildə əlləməlik etmək yaramaz. Bu oxucu ilə yazıçı arasında keçilməz sədd yaradır". O dövrdə Firidun bəy Köçərlinin bu məqaləsi "Molla Nəsrəddin" jurnalında çap olunmuşdur. Maraqlıdır ki, Firidun bəy Köçərli ana dili bərsindəki fikirləri yüz ildən sonra - bu gün də böyük əhəmiyyətə malikdir: "Ana dili millətin mənəvi diriliyidir, həyatının mayəsi mənziləsindədir. Ananın südü bədənini mayəsi olduğu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır. Hər kəs öz anasını və vətənini sevdiyi kimi, ana dilini də sevir". Bu cür dərin düşüncəyə, amala və millət sevgisinə malik olan ədəbiyyat tarixçisi, nəzəriyyəçisi, tərcüməçisi, mətbuat və teatr qurucusu, maarifçi, ən başlıcası da böyük vətəndaş olmuş Firidun bəy Köçərlinin əsərlərinin latın qrafikası ilə çap edilib belə nəfis şəkildə oxuculara çatdırılması təqdirəlayiqdir.